

גבורת מכבי האש היהודים

כבאי תל אביב בשירות יפו בימי המנדט

תמיר גורן

הרבות שידעה יפו בתקופת המנדט מעיד על שיתוף פעולה מיוחד שנוצר בין יפו לתל אביב. הסיוע שהעניקה השכנה היהודית זכה להערכה רבה בקרב הציבור הערבי - אך גם לביקורת נוקבת מבית על התלות של יפו בעיר העברית.

פרס כספי לכבאי תל אביב

באוגוסט 1925 פרצה שריפה גדולה במיוחד ברחוב בוסטרוס ביפו, שהיה רחוב מסחר ראשי (היום רחוב דוד רזיאל). השריפה איימה לכלות שורה של בתי מסחר לאורך הרחוב. היא פרצה בחנות שהיו בה מחסני תרופות, ובמהרה התפשטה ואחזה בחנויות הסמוכות. המשטרה היפואית מצאה את עצמה חסרת אונים אל מול היקף האש ועוצמתה, וקראה לעזרת משטרת תל אביב. זו הגיעה במהרה, מצוידת בכלי כיבוי ופתחה בפעולות סיוע והצלה. בשל עוצמת האש, נמשך הכיבוי זמן רב. בעיתון "דבר" דווח ביום 1.9.1925 כי הסיוע שהגישה משטרת תל אביב זכה להדים ולהוקרה בקרב תושבי יפו. במהלך 1926 נדרשה משטרת יפו להשתלט על סדרת שריפות. ביולי שוב פרצה שריפה גדולה ברחוב בוסטרוס, סמוך למקום שבו אירעה השריפה הגדולה בקיץ הקודם. משטרת יפו שוב ביקשה את עזרתן של משטרת תל אביב ושל מכונות הכיבוי של עיריית תל

בשנות ה-20 וה-30 למאה הקודמת אירעו ביפו שריפות רבות, חלקן הרות אסון. רובן המכריע התרחשו במרכזי המסחר של העיר. ככל שהתפתח המסחר העירוני, כך חל גידול בתדירות השריפות. סחורות דליקות אוחסנו בשווקים העירוניים הצפופים, אולם העירייה לא הייתה ערוכה להתמודד כראוי עם שריפות. הטיפול בהן היה נתון בידי המשטרה היפואית, אך אנשיה חסרו הכשרה מתאימה וכלים מקצועיים. זאת בשעה שבתל אביב הוקם כבר ב-1925 גדוד מכבי אש, המושתת על מתנדבים שקיבלו הכשרה וכלים הולמים, ואף קיבל תמיכה מסוימת מידי עיריית תל אביב. ביפו לא הוקם גוף האמון על כיבוי אש. עיריית יפו אמנם רכשה ציוד לכיבוי אש, אך איכותו וטיבו לא היו מספקים. כל אימת שנדרשה להתמודד עם שריפות גדולות, נסמכה יפו על שירותי הכיבוי של תל אביב. היישוב היהודי נרתם לסייע לאוכלוסייה הערבית בכל עת שנדרש. כיבוי השריפות

כבאי תל אביב, 1934 (צילום: ז' קלוגר, לע"מ)

תרגיל מכבי האש ביפו, שנות ה-40 (אוסף שוורץ, "ביתמונה")

אביב. אולם במקביל, מועצת עיריית יפו החליטה להעניק שוב תמיכה כספית לגדוד מכבי האש של תל אביב. דווח כי: "מועצת העירייה הקציבה 10 לא"י לפלוגת מכבי האש המתנדבים בת"א, שהשתתפה במסירות בכיבוי האש בכל מקרי הדליקה האחרונים ביפו" ("דבר", 19.1.1928). עוד עולה מהידיעה כי כמה מערביי יפו תרמו כספים לגדוד מכבי האש של תל אביב. יוזמת הגדוד היפואי, כמו גם הדוח שהוגש למושל המחוז, נשארו ככל הנראה בגדר כוונות בלבד.

גם במהלך 1928 נקראו מכבי האש של תל אביב שוב ושוב לסייע לשכנים. זה זמן רב התקשה הגדוד למלא את תפקידו בלי שקיבל תקציב כלשהו. פניותיו לעיריית יפו ולעיריית תל אביב העלו חרס. בפברואר 1929 התבקש הגדוד להגיע לרחוב בוסטרוס – אולם הפעם סירב לקריאה, במחאה על מצבו. שוטרים ממשטרת יפו הגיעו למחסני מכבי האש בתל אביב, ובעזרת הצידו שהושאל כובתה הדליקה. כבאי תל אביב שלחו תזכיר לממשלת המנדט וחזרו על ההמלצה להקים גדוד מכבי אש ביפו. הממשלה הבהירה כי אין באפשרותה להקציב סכומי כסף לכיבוי שריפות. היא דרשה מראשי העיריות של תל אביב ויפו לשתף פעולה לשם רכישת הצידו הנדרש.

"ברצותם ימהרו וברצותם יפגרו"

במחצית הראשונה של שנות ה-30 תכפה פעילות מכבי האש של תל אביב ביפו. כבאי תל אביב השתתפו בכיבוי סדרה של שריפות ביפו, שהתפשטותן עלולה הייתה לגרום לנזק רב לסביבתן ולעיר כולה. בביקור רשמי של פקידי ממשלה בכירים בבית הכבאים בתל אביב, ביולי 1930, השתתפו גם נציגי העיריות. קהל רב התאסף במקום כדי לצפות בתרגיל של הכבאים. נציג עיריית יפו "הודה בשם עיריית יפו ובשמו על פעולות הכבאים מתל אביב בכיבוי השריפות ביפו" ("הארץ", 8.7.1930). אולם היו גם מקרים הפוכים: באפריל 1930 פרצה שריפה גדולה בבית חרושת לנעליים בתל אביב, בקרבת המרכז המסחרי. אל כבאי תל אביב הצטרפו כבאים מיפו, ודומה שהייתה זו הפעם הראשונה שיפו סייעה בכיבוי שריפה שפרצה בתחום תל אביב.

העיתון "פלסטין" ראה בשירותי הכיבוי של תל אביב אחד מיתרונותיה על שכנתה: "ואש כי תתלקח בביתו של תושב תל אביב ונחפזו מיד הכבאים ויכבו את השריפה אם יבהילם ואם

אביב. בתום שעות ארוכות של עבודה משותפת הצליחו להשתלט על האש. בסיום "הסתדרו שוטרי תל אביב המצילים [...] בשורות וחזרו בשירה לתל אביב. אלפי האנשים שהיו עדי ראה לגבורת המצילים הודו להם בקריאות חיבה" ("דאר היום", 29.7.1926).

בשנת 1927 התהדק שיתוף הפעולה בין יפו לתל אביב. תל אביב אף זכתה להערכה מיוחדת במינה על פעולותיה בכיבוי שריפה גדולה שפרצה ביוני בבית קפה ערבי בשוק אל-סלאחי. למקום הגיעו שוטרים מתל אביב וגדוד מכבי האש שלה. בעיתונות העברית דווח כי "תושבי יפו הערבים מציינים את עבודתם המפוארת של השוטרים ומכבי האש מתל אביב בכיבוי האש ובהצלחת הסחורות" ("דאר היום", 13.6.1927). בעיתון "פלסטין", שיצא ביפו (ולרוב לא היה אוהד לציונות), נכתב שמועצת עיריית יפו החליטה להעניק פרס כספי לכבאי תל אביב שהשתתפו בכיבוי השרפה, כדי להודות להם על אומץ לבם במהלך האירוע ("פלסטין", 15.6.1927). אולם יום לאחר מכן, האשים אותו עיתון עצמו את עיריית יפו על שנאלצה להסתייע במכונות כיבוי האש של תל אביב ובכך הביאה כלימה על העיר. בפברואר 1927 מינה מושל המחוז ועדה מיוחדת שנדרשה לבדוק הקמת גדוד מכבי אש משותף ליפו ולתל אביב. הוועדה כללה נציגים של ממשל המחוז, משטרת המחוז, עיריית יפו, עיריית תל אביב וגדוד מכבי האש של תל אביב. הכוונה הייתה להקים יחידה תחת ניהול משטרת המחוז, שממונה וציודה יגיעו מעיריית יפו ותל אביב. בתום חקירה מדוקדקת המציאה הוועדה למושל המחוז דוח מפורט ובו מידע רב על המצב הן ביפו והן בתל אביב. מטבע הדברים, התמקד הדוח במציאת פתרונות למצב ביפו. הוועדה סברה כי אין זה הזמן המתאים ליצירת גוף משותף לכיבוי אש. המלצתה הייתה להשאיר על כנו את גדוד מכבי האש של תל אביב, שהוא גוף בעל ערך רב בכל מקום שבו הוא פועל ואין סיבה לבטלו. נוסף לכך, שינוי המצב הקיים עלול להתברר כמהלך יקר. לפיכך, המליצה הוועדה להקים גדוד מכבי אש ביפו, בפיקוח משטרת המחוז. מושל המחוז הסכים להמלצות וביקש מראשי עיריות יפו ותל אביב לפעול לאימוץ הדוח.

בתחילת יולי 1927 החליטה מועצת עיריית יפו לפעול לארגון גדוד מכבי אש. היוזמה, כך נכתב בעיתון "הארץ", באה בתגובה להצעה שקיבלה עיריית יפו מטעם גדוד מכבי האש של תל

מכבי האש ביפו, שנות ה-40
(אוסף שורץ, "ביתמונה")

השריפה ברחוב בוטרטוס, 1925 (אוסף דקל, יד בן-צבי)

עקבות שריפה
ביפו, 1936
(אוסף המושבה
האמריקאית)

עבודת גומלין בין כבאי תל-אביב ויפו
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...
הסכם שייבא לידי הסדרת עבודת כבאי תל-אביב ויפו...

הסכם בין כבאי תל-אביב ויפו על שיתוף בניבי דליקות
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...
בין כבאי תל-אביב וכבאי יפו...

כתבות ב"דבר"
ו"הבלקר", 1939
(ארכיון כבאות והצלה
ת"א)

לא יבהילים [...] ואש כי תתלקח ביפו - ממילא אנו מבהילים את כבאי תל אביב. ברצותם יהרו וברצותם יפגרו" ("הארץ", 31.5.1931). בסוף 1932 דיווח "פלסטין" על כמה שריפות שפרצו ביפו, וביקש להראות כי הגורם המרכזי בכיבוי ובהצלת נפשות הוא גודו מכבי האש של תל אביב. דברים אלה הובאו כחלק מביקורת מבית על עיריית יפו, שאינה דואגת לייסוד שירות כבאות בעיר. מתברר כי באותה שנה חזר גודו מכבי האש של תל אביב על הצעתו להקים פלוגת כבאים עבור עיריית יפו. הצדדים נפגשו לכמה שיחות בנדון, אולם היוזמה כבתה בטרם הוצתה. בסוף 1932 פרצה בשוק אל-סלאחי שריפה שנחשבה מהגדולות שידעה יפו מעודה. האש פרצה בבית חרושת לנסורת שהיה בו מחסן עצים. במשך שעות בערה האש וכילתה רכוש רב. כבאי תל אביב, שהזעקו לסייע בכיבוי השריפה, זכו להערכה יוצאת דופן בקרב הציבור הערבי. דווח כי: "המוני ערבים שנתקלו [...] לא פסקו מלהודות למצילים על מסירות לבם, שגילו בהצלחה הקצין הערבי סדק אפנדי, שאינו נמנה מבין חובבי אנשי תל אביב, אמרו לי אלמלי [...] היה כול הרובע נשרף [...] ערבים רבים ילכו לתל אביב להודות לאנשים האלה" ("דאר היום", 18.12.1932). כאשר ביקר במקום השריפה מאיר דיזנגוף, ראש עיריית תל אביב, הסוחרים ביקשו להודות לו על הסיוע שהגיש להם כבאי עירו. הנציב העליון, ארתור ווקופ, בירך את ראשי שתי העיריות על שיתוף הפעולה ביניהן בכיבוי השריפה. בתחילת שנת 1933 מינתה עיריית יפו ועדה מיוחדת לעניין הטיפול בשריפות. פאז אל-פאהום, תושב העיר, הגיש לעירייה בקשה לסייע לו לייסד פלוגה של כבאים ערבים. עיריית יפו דרשה ממנו להמציא תעודות המעידות על מומחיותו. משנתברר שאלה לא נמצאו בידו, פנה האיש למפקד גודו מכבי האש של תל אביב לקבלת הכשרה אצלם. לאחר בחינה ניתנה לו התעודה הדרושה. בחודש יוני 1933 כבר הייתה היחידה לכיבוי אש ביפו לעובדה קיימת, ובראשה עמד אל-פאהום.

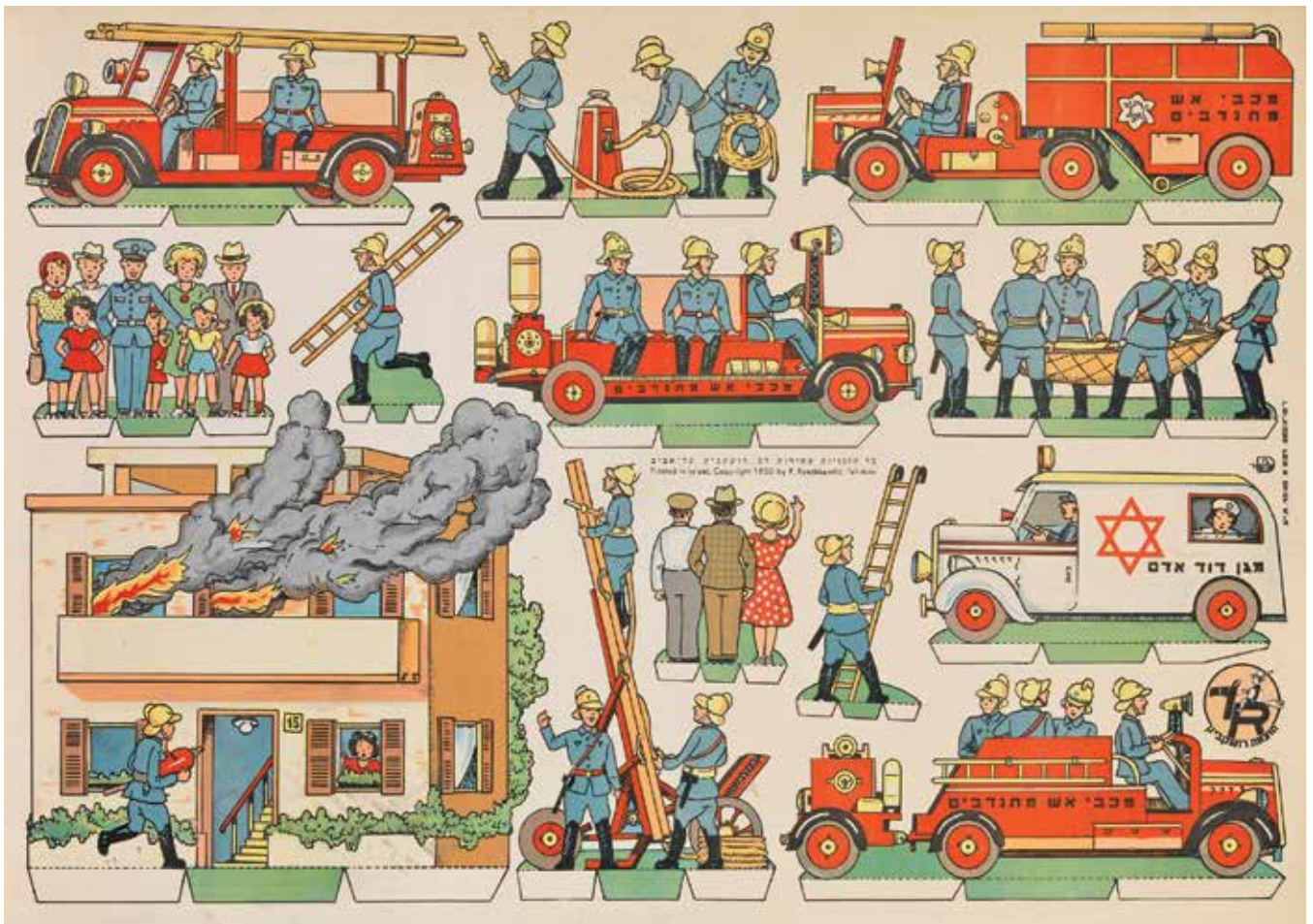
צעד לעצמאותם של הערבים

בפברואר 1934 אירעה ביפו עוד שריפה מהגדולות בתולדותיה. השריפה פרצה במחסן עצים בקרבת שוק אל-סלאחי והתפשטה למחסנים הסמוכים. כבאי תל אביב הגיעו במהרה, אולם הפעם לא הצליחו לעצור את האש. השריפה נמשכה יום שלם וכילתה

הפוגה בין הלהבות, שנות ה-20
(אוסף דקל, ארכיון יד בן-צבי)

שקיבל גודד מכבי האש של תל אביב, היא שהכריעה – וביפו הוקמה, סוף סוף, יחידה לכיבוי אש. בשיבת מועצת עיריית יפו, שנערכה בדצמבר 1934, נדון ייסוד פלוגה עירונית של מכבי אש. לצורך זה הוקמה ועדה, שהתבקשה להזמין מאירופה את המכשירים הנחוצים ליחידה. בתחילת 1935 החליטה העירייה לשלוח למצרים כמה אנשים להכשרה בכיבוי אש, ואלו ישמשו מדריכים ליחידה שתוקם. פאיו אל-פאהום היה אחד מהם. בטרם נסעה המשלחת למצרים ניפגש עימם ראש עיריית יפו, עאצם אל-סעיד. הוא איחל להם הצלחה ודיבר על חשיבות המטרה שלשמה הם נשלחים. עוד ציין כי בכך תוסר התלות של יפו בתל אביב ויתווסף עוד צעד בדרך לעצמאותם של הערבים ("אל-דפאע", 27.1.1935). התארגנות היחידה הייתה לעובדה. באותה שנה הסתיימה הקמת מבנה למכבי האש, התקבל רכב כיבוי מאנגליה והוזמנו שניים נוספים. כן הותקנו הידרנטים (ברזי כיבוי) במקומות שונים ביפו, על מנת להקל על עבודת הכיבוי. מאז הקמת היחידה לא נדרשו עוד כבאי תל אביב להגיע ליפו כבעבר, אך שיתוף הפעולה בתחום הכבאות לא פסק ונמשך עד סוף תקופת המנדט.

את המחסנים כולם. רק במאמץ רב עלה בידי הכבאים למנוע את התפשטותה אל עבר הבתים שבסביבה. העיתונות הערבית מחתה על אזלת ידה של עיריית יפו והדגישה שוב את תלותה במכבי האש של תל אביב. השריפה הגדולה זירזה מאוד את הקמת היחידה לכיבוי אש ביפו. במרץ 1934 זימן מושל המחוז, קרוסבי, כמה אנשי ציבור ערבים לדיון בנושא. המושל הבהיר כי נחוץ סכום של 3,000 לא"י לפחות להקמת גודד כבאים. בתשובה ביקשו העסקנים מהמושל ליישם את המסקנות שהגישו לו בנוגע לייסוד גודד קטן בהוצאות לא גדולות, בהנחה שהגודד יורחב בעתיד. המושל הודיע שיבחן את ההצעה וימסור את תשובתו בהמשך. בנובמבר 1934 החליטה מועצת העירייה לשלוח שני אנשים מטעמה ללמוד את תורת כיבוי השריפות. בסוף אותו החודש פרסם העיתון "פלסטין" כי ארגון מכבי האש של תל אביב החליט שלא להשתתף עוד בכיבוי שריפות מחוץ לעיר, פרט למקרים מיוחדים. ציון כי החלטה זו התקבלה לאחר שהארגון ביקש מעיריית יפו תמיכה כספית בתמורה להשתתפותו בפעולות כיבוי ביפו, אך נענה בשלילה. בעיתון "דאר היום" צוין כי סירוב זה נבע מטעמים פוליטיים. אפשר להניח שהחלטה

דף גזירה וקיפול, איור: פרץ רושקביץ, 1950 (צילום: מוזיאון ישראל; © משפחת האמן)

לעיון נוסף

1. נ' אקסלרוד (יומני כרמל), "מכבי האש בתל אביב, 1935" – www.youtube.com/watch?v=a6TZpJuOTq8
2. ת' גורן, גאות ושפל: התפתחותה העירונית של יפו ומקומה בעימות היהודי-הערבי בארץ-ישראל 1917-1947 (בדפוס).
3. ע' הלמן, אור וים הקיפוח: תרבות תל אביבית בתקופת המנדט, חיפה 2007.
4. ד' מלמד, במערכות האש הראשונות, עת-מול 212 (אוגוסט 2010), עמ' 28-30.